

สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

สรุปผลการศึกษา

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ เป็นการศึกษาถึงบทบาทและภาวะผู้นำของชุมชนกลุ่มหนึ่ง ซึ่งเป็นชุมชนที่มีการแสดงออกทางการเมืองโดยเป็นชุมชนที่รวมกลุ่มกันอย่างแข็งแกร่ง และมากดดันต่อรองกบนโยบายของรัฐบาล ในโครงการสร้างทางด่วนขั้นที่ 2 โดยมีเส้นทางสายบางวัด-แจ้งวัฒนะ กับเส้นทางถนนรวมและการกระจายการจราจร (อุรุพงษ์-วิฑู) ที่มีผลกระทบต่อชุมชนโดยตรง กล่าวสรุปก็คือ ชุมชนจะต้องถูกเวนคืนที่ดินเรื้อยย้ายชุมชนออกไปอยู่ที่แห่งใหม่จึงเป็นผลกระทบที่มีความเสียหายต่อชุมชนโดยรวมอย่างมาก ชุมชนจึงมีการรวมตัวกันเรียกร้องความชอบธรรมต่อรองกบรัฐบาลเพื่อรักษาผลประโยชน์ของชุมชนไว้ และสามารถเจรจาต่อรองกบรัฐบาลได้อย่างต่อเนื่อง เป็นระยะเวลาานาน จัดได้ว่าชุมชนบ้านครัวเป็นชุมชนที่มีศักยภาพจึงสามารถดำเนินการเช่นนี้ได้

อย่างไรก็ตามการศึกษาในครั้งนี้ มิได้ต้องการศึกษาเพื่อค้นหาทสรุปของปัญหาข้อขัดแย้งระหว่างรัฐบาลโดยการทางพิเศษแห่งประเทศไทยกับชุมชนบ้านครัวแต่อย่างใด เป็นเพียงการศึกษาเกี่ยวกับ ผู้นำชุมชนและกลุ่มชุมชน ซึ่งได้ผลการศึกษาที่น่าสนใจพอสรุปได้ดังนี้คือ

1. ผู้นำชุมชน

ชุมชนบ้านครัวเป็นชุมชนเก่าแก่มีประวัติการก่อตั้งมายาวนานควบคู่กรุงรัตนโกสินทร์ จนมาถึงปัจจุบันเป็นชุมชนที่อยู่ใจกลางเมืองหลวงอยู่ท่ามกลางความเจริญของเมืองที่พัฒนาขึ้นอย่างสม่ำเสมอ แต่ภายในชุมชนยังคงมีวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมปรากฏให้เห็นอยู่ การรวมตัวของชุมชนและการดำเนินการของชุมชน จะมีผู้นำที่เป็นผู้มีบทบาทและอิทธิพลต่อการตัดสินใจของชุมชน ซึ่งเมื่อศึกษาพิจารณาแล้วชุมชนบ้านครัวมีผู้นำที่ช่วยเหลือดำเนินการตามวัตถุประสงค์ของชุมชนอยู่ 3 ประเภท คือ

1.1 ผู้นำทางศาสนา บ้านครัวเป็นชุมชนที่เริ่มก่อตั้งโดยชาวมุสลิม ปัจจุบันชาวชุมชนส่วนใหญ่อยังคงเป็นชาวไทยมุสลิม ประเพณีความเชื่อและหลักปฏิบัติทางศาสนายังปรากฏอยู่ในชุมชน ผู้นำทางศาสนาจึงยังมีบทบาทสำคัญในชุมชน ผู้นำทางศาสนาประกอบไปด้วย อิหม่าม บิหลั่นและกรรมการ

มัธยม โดยอิหม่ามจะเป็นผู้นำที่ได้รับการยอมรับจากคนในชุมชนมากกว่าการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา การจัดกิจกรรมทางประเพณี ความเชื่อ กลุ่มผู้นำกลุ่มนี้จะเป็นผู้มีบทบาทอย่างสูงในการดำเนินงาน

นอกจากบทบาทดังกล่าวแล้ว ผู้นำทางศาสนายังมีบทบาทในด้านอื่น ๆ โดยเฉพาะอิหม่าม ซึ่งเป็นผู้ที่ชาวชุมชนเคารพนับถือ มักจะเป็นผู้นำให้คำปรึกษาแก่ชาวชุมชนเมื่อมีกรณีใด ๆ เกิดขึ้นในชุมชน การพิจารณาและให้คำแนะนำของอิหม่าม ถือเป็นสิ่งมีคุณค่าที่ชุมชนจะนำไปพิจารณาปฏิบัติตาม

1.2 ผู้นำในการพัฒนาชุมชน จากที่ได้กล่าวแล้วว่าชุมชนบ้านศรีวไลได้ก่อตั้งมานาน เมื่อมีการพัฒนาเมืองชุมชนเริ่มมีการขยายตัวบ้านเรือนเพิ่มมากขึ้นในขณะที่พื้นที่ที่ชุมชนมีเท่าเดิม การขยายชุมชนอย่างไม่มีการระบบทำให้ชุมชนเริ่มมีสภาพแออัดคับแคบดังเช่นปัจจุบันหน่วยงานของรัฐจึงได้เข้ามาช่วยเหลือปรับปรุงสภาพชุมชนให้มีสภาพที่ดีขึ้น การจัดตั้งตัวแทนขึ้นเป็นผู้นำเพื่อการนี้จึงถูกกำหนดขึ้นโดยหน่วยงานของรัฐ ผู้นำชุมชนกลุ่มนี้จะได้รับการเลือกตั้งจากชุมชนอยู่ในตำแหน่งคราวละ 2 ปี เรียกว่า "คณะกรรมการชุมชน"

ผู้ดำรงตำแหน่งคณะกรรมการชุมชนจะเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการดำเนินการพัฒนาชุมชน การติดต่อประสานงานกับหน่วยงานราชการหรือองค์กรเอกชน การพิจารณาแก้ไขปรับปรุงชุมชนในด้านต่าง ๆ คณะกรรมการชุมชนสามารถตัดสินใจดำเนินการต่าง ๆ ในการพัฒนาชุมชน โดยชาวชุมชนจะให้ความช่วยเหลือร่วมมือเป็นอย่างดี

ถึงแม้ว่าคณะกรรมการชุมชนจะได้รับตำแหน่งเพื่อการพัฒนาชุมชนก็ตาม แต่เนื่องจากคณะกรรมการส่วนใหญ่มักเป็นผู้ที่อยู่อาศัยในชุมชนมานานมีญาติมิตรในชุมชนมาก เป็นที่เคารพยำเกรงแก่ชาวชุมชนทั่วไป ปัญหาต่าง ๆ นอกเหนือจากการพัฒนาชุมชนชาวชุมชนสามารถแจ้งให้คณะกรรมการชุมชนช่วยแก้ไขได้ในส่วนหนึ่งด้วย

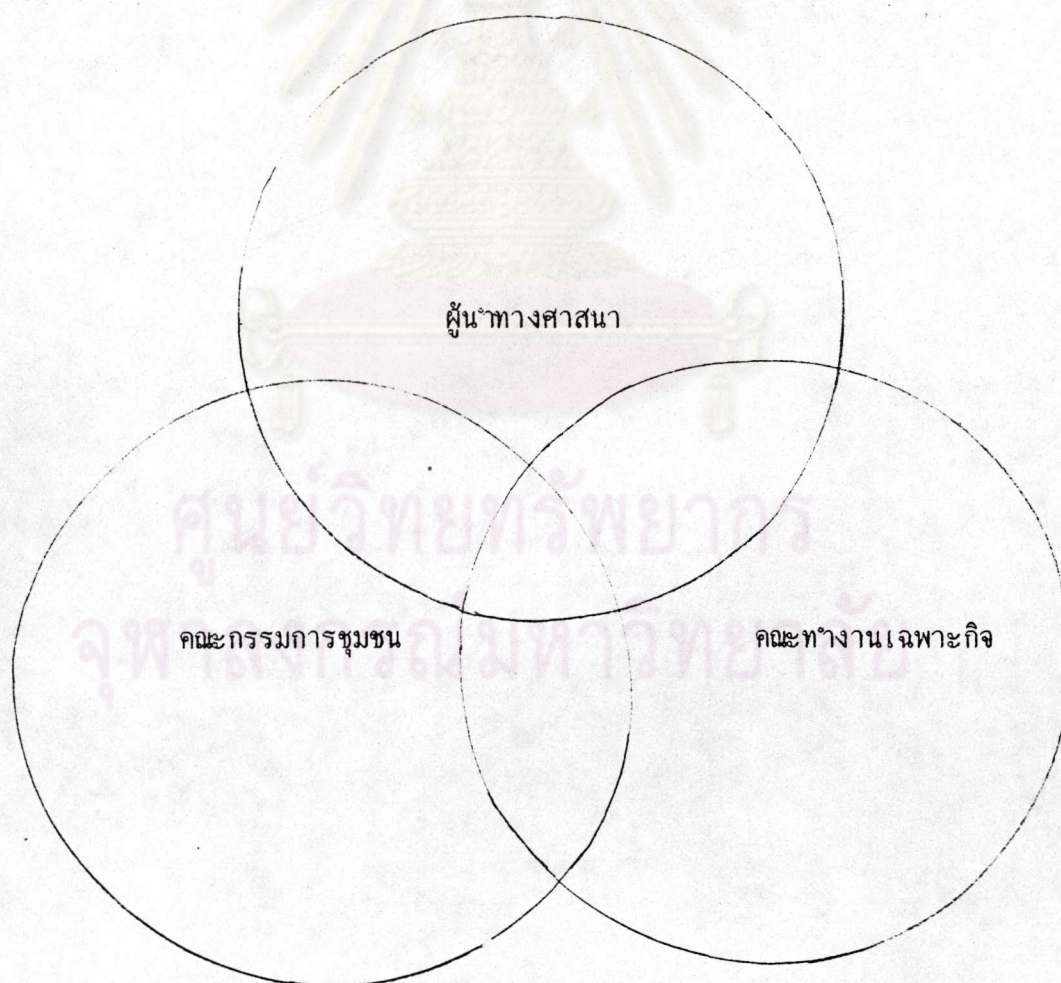
1.3 ผู้นำกลุ่มเฉพาะกิจในการต่อต้านทางด่วน จากผลของแนวเส้นทางด่วนขั้นที่ 2 สายบางโคล่-แจ้งวัฒนะกับเส้นทางสายถนนรวมและกระจายการจราจร นอกจากชาวชุมชนบ้านศรีวไลจะได้รับผลกระทบโดยตรงแล้วชุมชนใกล้เคียงเช่น ชุมชนหัวช้างก็ได้รับผลกระทบด้วยเช่นกัน การรวมตัวกันของชุมชนที่ได้รับผลเสียอันเกิดจากเส้นทางด่วนขั้นที่ 2 นี้ จึงเกิดขึ้นเพื่อรวมพลังกันต่อสู้กับนโยบายในโครงการนี้

เมื่อเกิดการรวมตัวกันเกิดขึ้นแล้วชาวชุมชนจึงได้มีการพิจารณาจัดหาผู้นำเพื่อศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้โดยเฉพาะและได้คัดเลือกจากชาวชุมชนด้วยกันมาเป็นผู้นำกลุ่ม เรียกชื่อว่า "คณะทำงานเฉพาะกิจ"

กลุ่มคณะกรรมการเฉพาะกิจเป็นผู้มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการดำเนินงานในกระบวนการต่อต้านทางด่วนสายนี้ตลอดระยะเวลาการต่อสู้คัดค้านอันยาวนานถึง 6 ปี (ยังไม่มีบทสรุปเกี่ยวกับโครงการนี้) สามารถศึกษารวบรวมข้อมูลต่าง ๆ เพื่อนำมาชี้แจงถึงข้อเปรียบเทียบความน่าจะเป็นตามเหตุการณ์และข้อเท็จจริง รวมทั้งประเด็นเคลือบแคลงสงสัยในเส้นทางให้รัฐบาลได้รับทราบ เป็นไปตามขั้นตอนอย่างมีประสิทธิภาพ รัฐบาลรับฟังปัญหาและหาแนวทางแก้ไข และได้รับความไว้วางใจยอมรับจากชาวชุมชนทั่วไป

กล่าวโดยสรุปแล้วถึงแม้ว่าการศึกษาจะแบ่งประเภทของผู้นำชุมชนบ้านครัวไว้ 3 ประเภท แต่มิได้หมายความว่าภายในชุมชนจะมีผู้นำกลุ่มอยู่ 3 กลุ่มแบ่งแยกกันอย่างเด็ดขาด ผู้นำเหล่านี้จะปะปนกันไปบางกรณีผู้นำบางคนต้องทำหน้าที่ทั้ง 3 อย่าง เช่น เป็นกรรมการมัสยิด เป็นกรรมการชุมชน และอยู่ในกลุ่มคณะกรรมการเฉพาะกิจด้วย เป็นต้น ความเกี่ยวเนื่องกันของผู้นำชุมชนบ้านครัวสามารถแสดงดังแผนภาพได้ดังนี้

2. บทบาทและกระบวนการต่อสู้ของชุมชน

การเกิดการรวมตัวของกลุ่มรวมไปถึงการต่อสู้คัดค้าน เรียกร้องความชอบธรรมของชุมชน บ้านครัวกับรัฐบาล โดยการทางพิเศษแห่งประเทศไทยนั้นดำเนินการยึดเอามาเป็นระยะเวลายาวนาน ยังไม่มีข้อสรุปที่ชัดเจนว่าจะดำเนินการอย่างไรกับโครงการนี้ แต่การที่ชุมชนบ้านครัวสามารถยืนหยัดต่อสู้เพื่อรักษาผลประโยชน์ของชุมชนไว้ได้ในระดับนั้น พอจะสรุปสาเหตุที่สำคัญได้ดังนี้คือ

2.1 การรวมกลุ่มกันอย่างแข็งแกร่ง ชุมชนบ้านครัวมีการรวมตัวกันอย่างหนาแน่นเป็นกลุ่มก้อนไม่แตกแยก ทั้งยังสามารถดึงชุมชนใกล้เคียงมารวมได้ด้วย การรวมตัวกันดังกล่าวยอมทำให้เกิดศักยภาพในพลังอำนาจการต่อรองของชุมชน สำหรับสาเหตุที่ทำให้ชุมชนสามารถรวมกลุ่มกันได้เช่นนี้มีประเด็นที่สำคัญได้แก่

2.1.1 ความผูกพันของชาวชุมชน เป็นที่ทราบแล้วว่าชุมชนมีการก่อตั้งมายาวนานชาวชุมชนส่วนใหม่เป็นญาติพี่น้องกัน เกิดในชุมชน โตในชุมชน รู้จักใคร่กันเป็นอย่างดี สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ก่อให้เกิดความผูกพันของคนในชุมชน

2.1.2 ศาสนาในชุมชน ความเชื่อและหลักศาสนาของศาสนาอิสลามมีส่วนช่วยให้ชาวมุสลิมบ้านครัวอยู่กันอย่างเป็นปึกแผ่น มีความสมัครสมานสามัคคีช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

2.1.3 ผลกระทบที่ได้รับ ชาวชุมชนส่วนใหญ่รู้ว่าผลเสียจะเกิดขึ้นกับตนอย่างไรในกรณีที่มีการดำเนินการตามโครงการสร้างทางด่วน เส้นทางสายที่ผ่านชุมชนนี้ประสบผลสำเร็จ

2.2 การจัดรูปแบบที่ดี การต่อสู้คัดค้านของชุมชนบ้านครัวเริ่มเป็นรูปเป็นร่างเมื่อมีการรวมกลุ่มและยื่นหนังสือ เรียกร้องความชอบธรรมต่อรัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ เมื่อวันที่ 29 กุมภาพันธ์ 2531 หลังจากนั้นมีการติดตามข่าวสารข้อมูลเพื่อนำมาพิจารณาข้อเท็จจริงที่จะต่อสู้รักษาผลประโยชน์ของชุมชนต่อไป การจัดรูปแบบกระบวนการต่อสู้ของชุมชนนับว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งที่ทำให้ชุมชนมีประสิทธิภาพในการดำเนินการต่อสู้คัดค้านโครงการทางด่วนได้อย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ ดังจะเห็นได้จาก

2.2.1 การจัดตั้งคณะกรรมการเฉพาะกิจ ในการดำเนินการต่อสู้คัดค้านโครงการทางด่วนขั้นที่ 2 สายที่มีผลกระทบต่อชุมชน ชุมชนได้มีการจัดทีมงานเพื่อศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้โดยเฉพาะเปรียบไว้กับมีคณะกรรมการ มีการแบ่งหน้าที่และช่วยเหลือซึ่งกันและกันได้ดี คณะทำงานเฉพาะกิจนี้สามารถติดตามข่าวสารข้อมูลและเอกสารต่าง ๆ อย่างครบถ้วนทำให้สามารถศึกษาเรื่องราวข้อเท็จจริงได้ตามวัตถุประสงค์ของชุมชน

2.2.2 การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์คณะกรรมการเฉพาะกิจได้รวบรวมข้อมูลเอกสารข้อเท็จจริงต่าง ๆ เกี่ยวกับทางด่วน จัดทำเป็นเอกสารของชุมชนเผยแพร่ให้ผู้เกี่ยวข้องภายนอกชุมชนได้รับ

ทราบนอกจากนี้การดำเนินการใด ๆ ของคณะทำงานข่าวสาร ข้อมูลทั้งหมดจะได้รับการถ่ายทอดให้ ชาวชุมชนได้รับรู้อย่างเท่าเทียมกัน ประกอบกับภายในชุมชนมีระบบการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ จึงช่วยให้ชุมชนทราบเหตุการณ์ปัจจุบันได้ทันทั่วทั้ง

2.2.3 การยื่นหนังสือถึงรัฐบาล รูปแบบของกระบวนการที่สำคัญยิ่งชุมชนได้ใช้ต่อสู้คัดค้านก็คือ การยื่นหนังสือเรียกร้องความชอบธรรมต่อรัฐบาล ตลอดระยะเวลาที่มีกรณีพิพาทกันอยู่นี้ เมื่อมีการเปลี่ยนรัฐบาลหรือเมื่อชุมชนเห็นว่า เหตุการณ์ที่ไม่ยุติธรรมต่อชุมชนเริ่มรุนแรงขึ้น ชุมชนจะทำการยื่นหนังสือถึงรัฐบาลซึ่งเป็นฝ่ายบริหารสูงสุดของประเทศได้รับทราบ เป็นการย้ำความทรงจำถึงความเดือดร้อนที่ชุมชนได้รับให้รัฐบาลได้พิจารณาหาทางแก้ไขตัดสินใจช่วยเหลือต่อไป

จนถึงขณะนี้กล่าวได้ว่ารูปแบบกระบวนการต่อสู้คัดค้านของชุมชน ดำเนินอยู่ภายในกรอบของสิทธิหน้าที่ที่ชุมชนจะพึงทำได้ยังไม่มีเหตุการณ์ใด ๆ ที่จะถึงว่าเป็นเหตุการณ์รุนแรงมากจนก่อให้เกิดการสูญเสียชีวิตและทรัพย์สิน

2.3 ผู้มีความรู้ กลุ่มผู้นำในคณะทำงานเฉพาะกิจของชุมชนบ้านครัว เป็นผู้มีความรู้ความสามารถอยู่แล้ว เมื่อได้ศึกษาและรับรู้ข้อมูลข้อเท็จจริงในประเด็นที่น่าสงสัยเกี่ยวกับทางด่วนสายนี้ผู้นำมีแนวคิดในการต่อสู้ มีการประชุมปรึกษาหารือกัน เพื่อจัดรูปแบบการดำเนินการ การค้นหาข้อมูลเอกสารที่เกี่ยวข้องกับโครงการทางด่วน สามารถหามาได้มากมายและเป็นชุดเดียวกันที่ทางราชการมีการตั้งประเด็นข้อโต้แย้งที่สำคัญกับการทางพิเศษแห่งประเทศไทย และอื่น ๆ อีกมากมายในรูปแบบของการต่อสู้จนไปถึงการเสนอให้รัฐบาลตั้งคณะกรรมการเพื่อไต่สวนสาธารณะเกี่ยวกับเรื่องนี้ เหตุการณ์และรูปแบบต่าง ๆ ของการต่อสู้ของชุมชนบ้านครัวที่ผ่านมาสามารถสรุปได้ว่าเกิดจากการร่วมมือและประสานงานกันของกลุ่มผู้นำ

2.4 ชุมชนได้รับความแนะนำปรึกษา กรณีพิพาทโต้แย้งกันระหว่างชุมชนบ้านครัวกับการทางพิเศษแห่งประเทศไทย นอกจากชาวชุมชนบ้านครัวจะสนใจศึกษาแล้ว ยังมีผู้ให้ความสนใจศึกษาข้อเท็จจริงและมีความเห็นสอดคล้องกับชุมชน จึงได้ให้คำแนะนำปรึกษาแก่ผู้นำกลุ่มไปพิจารณาศึกษาและสามารถนำไปใช้ได้ กลุ่มบุคคลที่ชวนให้คำแนะนำปรึกษาแก่ชุมชนได้แก่ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรกลุ่มหนึ่ง นักวิชาการจากมหาวิทยาลัยจันทรเกษม เป็นต้น เป็นบุคคลที่มีความรู้ทั้งทางเทคนิคและวิชาการคำแนะนำของกลุ่มบุคคลเหล่านี้จึงเป็นประโยชน์กับชุมชนบ้านครัว

ข้อจำกัดในการศึกษา

ในการศึกษาครั้งนี้มีข้อจำกัดบางประการซึ่งผู้ศึกษาคิดว่าทำให้ข้อมูลการวิเคราะห์และผลที่ได้รับจากการศึกษาไม่สมบูรณ์เท่าที่ควร ดังจะได้กล่าวถึงดังนี้คือ

1. ระยะเวลา

เนื่องจากจำกัดด้วยระยะเวลาในการศึกษาจึงอาจทำให้การศึกษามีความสมบูรณ์น้อยลงไป การเข้าไปคลุกคลีอยู่ในชุมชนทำได้น้อยและช่วงที่เข้าทำการศึกษาเป็นช่วงที่ชุมชนเริ่มสงบ ปัญหาข้อขัดแย้งและพิพาทกันระหว่างชุมชนกับการทางพิเศษแห่งประเทศไทยในช่วงที่รอการตัดสินใจของรัฐบาล ซึ่งอาจได้ผลสรุปที่ยุติลงได้ หรือยังเป็นกรณีที่ต้องขัดแย้งกันต่อไป

2. ผู้ศึกษาเป็นชาวพุทธ

ชาวชุมชนบ้านครัวส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลามจัดได้ว่าเป็นชุมชนมุสลิม ดังนั้นการปฏิบัติตนของคนในชุมชน ความเชื่อและค่านิยมต่าง ๆ ที่ได้รับการถ่ายทอดต่อกันมา ย่อมจะมีอิทธิพลของศาสนาประกอบอยู่ด้วย เพราะฉะนั้น การมองภาพอย่างชาวพุทธอาจจะมีข้อบกพร่องไม่สามารถเข้าถึงแก่นแท้ของสังคมมุสลิมได้อย่างแท้จริง

ข้อเสนอแนะ

การศึกษาในแต่ละครั้งไม่สามารถจะขยายการศึกษาให้ได้ครอบคลุมในทุกเรื่อง เพื่อให้การศึกษาได้มีการขยายแนวความคิดในประเด็นต่าง ๆ อย่างกว้างขวางจึงได้เสนอข้อเสนอแนะพอเป็นสังเขปดังนี้

1. เมื่อมีการศึกษาในชุมชน ผู้มีอำนาจเป็นผู้นำชุมชนอย่างแท้จริง อาจจะแอบแฝงอยู่ในชุมชนได้ จึงควรที่จะมีการค้นหาระบุตัวผู้นำที่แท้จริงในชุมชนด้วย แล้วจึงทำการศึกษาจะช่วยให้การศึกษาแจ่มชัดได้ผลสมบูรณ์ยิ่งขึ้น
2. จากการศึกษาช่วยให้ทราบว่า ภายในชุมชนถึงแม้จะเป็นชุมชนในกรุงเทพฯ แต่ก็มีผู้นำชุมชนถึงแม้ว่าจะไม่มีอำนาจหน้าที่ใดตามกฎหมายและไม่มีผลประโยชน์ตอบแทนโดยตรง ผู้คนในชุมชนให้ความเคารพนับถือ ดังนั้นในกรณีที่จะศึกษากลุ่มผู้นำในชุมชนต่าง ๆ อาจศึกษาได้ในกรณีผู้นำมีอิทธิพลและแรงจูงใจต่อคนในชุมชนในการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองมากน้อยเพียงใด ซึ่งอาจช่วยให้เกิดภาพแนวทางการพัฒนาการมีส่วนร่วมทางการเมืองของชาวชุมชนในกรุงเทพมหานครได้
3. ชุมชนต่างพื้นที่กัน จะมีสภาพพื้นฐานที่แตกต่างกันโดยเฉพาะในเขตชุมชนเมืองกับชนบท การแสดงออกของชุมชนและผู้นำชุมชนอาจจะมีสาเหตุที่แตกต่างกันตามสภาพโครงสร้างพื้นฐานของแต่ละท้องถิ่น การศึกษาเปรียบเทียบระหว่างชุมชนสองชุมชนจะช่วยให้เห็นภาพแนวความคิดที่กว้างขึ้นและจะเกิดประเด็นที่ทำการศึกษาดำเนินต่อไป